

בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים

העותרים:

1. ראויה חנדקלו
2. האני סלום
3. האגודה לזכויות האזרח בישראל

ע"י ב"כ עוה"ד עאוני בנא ו/או נסרין עליאן ו/או דן יקיר ו/או
דנה אלכסנדר ו/או אבנר פינצ'וק ו/או לילה מרגלית ו/או עודד
פלר ו/או טלי ניר ו/או גיל גן-מור ו/או תמר פלדמן ו/או
משכית בנדל ו/או שרונה אליהו חי ו/או אן סוצ'יו ו/או רג'ד
ג'ראיסי ו/או רעות כהן ו/או סנא אבן ברי

מהאגודה לזכויות האזרח בישראל

ת"ד 51070, נצרת 16072
טל: 04-8526333/4/5, פקס: 04-8526331

- נ ג ד -

המשיבים:

1. **עיריית נצרת עילית**
רח' גלבוע 16, נצרת עילית 17682
טל: 04-6475974, פקס: 04-6013058

2. **משרד התרבות והספורט**
ע"י פרקליטות מחוז הצפון (אזרחי)

עתירה מנהלית

בית המשפט הנכבד מתבקש להורות למשיבה 1, עיריית נצרת עילית, לפעול להנגשת שירותי הספרייה הציבורית המרכזית ושלוחותיה בנצרת עילית עבור תושבי העיר הערבים; בפרט מתבקש בית המשפט להורות לה:

1. לרכוש ספרים, כתבי עת ומדיה כתובה ודיגיטלית במגוון נושאים בשפה הערבית, וזאת בהיקף שזהה באיכותו לאוסף שנמצא בספרייה בשפות אחרות, ובעיקר בעברית וברוסית;
2. להפעיל ולקיים בשפה הערבית פעילויות חברתיות ותרבותיות, ובכלל זאת שעות סיפור לילדים, הרצאות, דיונים וחוגי העשרה, פעילויות להורים ולתינוקות ושירותי ייעוץ ועזרה בהכנת עבודות ומטלות בית ספריות;
3. להוסיף את השפה הערבית בכל עמדות החיפוש, מאגרי המידע ובמחשבים העומדים לרשות באי הספריות.

מבוא

כמו בערים רבות בארץ, בנצרת עילית פועלת ספרייה ציבורית. הספרייה פועלת לפי חוק הספריות הציבוריות, התשל"ה-1975 (להלן – "חוק הספריות הציבוריות" או "החוק"), אשר מסדיר את סדרי הפעילות, הפיקוח והמימון של ספריות ציבוריות בישראל.

הספרייה הציבורית המרכזית בנצרת עילית, הממוקמת במתנ"ס ע"ש ברקוביץ, ושתי שלוחותיה, הממוקמות בשכונת הר יונה ובשכונת זאב, מכילות עשרות אלפי ספרים וכתבי עת בתחומים שונים ובשפות שונות ובין היתר עברית, אנגלית, רוסית, ספרדית וצרפתית. אלא שבספרייה המרכזית ובכל שלוחותיה אין ולו ספר אחד בשפה הערבית, לא בספרות הכללית ולא בספרות הילדים, לא בספרי עיון ולא בכתבי עת. כמו כן אין בספריות עמדות חיפוש ומחשב בערבית, ולא מתקיימות בהן פעילויות חברתיות, המותאמות לשונית ותרבותית לתושבי העיר הערבים.

העדר שירותי ספרייה ציבורית בשפה הערבית פוגע בזכותם של תושבי נצרת עילית הערבים לשוויון וללשון. ספריות ציבוריות הינן חלק מרכזי מהמרחב הציבורי העירוני, אשר מתקיים וממומן מכספי ציבור ואמור להיות נגיש וזמין לטובת כלל תושבי העיר. התושבים הערבים בנצרת עילית, שמהווים כחמישית מתושבי העיר, מודרים ממרחב ציבורי זה.

הצבת חסם לשוני בפני חלק מתושבי העיר מונע מאותם תושבים הנאה שווה משירותי הספרייה הציבורית, ויוצר אפליה בין התושבים על רקע השתייכות לאומית וזהות לשונית. עוצמת הפגיעה חמורה במיוחד בשל חשיבותו החברתית והתרבותית של שירות הספרייה הציבורית ובשל מעמדה של השפה ביצירת זהות תרבותית ולאומית וחשיבותה בחיזוק תחושת השייכות למרחב הציבורי.

ואלה נימוקי העתירה:

העותרים

העותרת מספר 1, עו"ד ראויה חנדקלו, הינה תושבת נצרת עילית, אמא לילד כבן שנתיים ומתגוררת ביחד עם משפחתה בשכונת הר יונה בעיר.

העותר מספר 2, מר האני סלום, הינו תושב נצרת עילית, אב לשלושה ילדים בגילאים 3 עד 14 ומתגורר ביחד עם משפחתו בשכונת הר יונה בעיר.

העותרת מספר 3, האגודה לזכויות האזרח בישראל, היא עמותה הפועלת למען קידום זכויות האדם, ובכלל זה זכותם של האזרחים הערבים בישראל לשוויון וללשון.

המשיבים

המשיבה 1 (להלן - "המשיבה" או "עיריית נצרת עילית" או "העירייה") הינה הרשות המקומית אשר מחזיקה ומנהלת את הספרייה הציבורית ושלוחותיה נשוא העתירה. לפי חוק הספריות הציבוריות, העירייה מממנת 50% מעלות הפעלת והחזקת הספרייה (סעיפים 2 ו-5(ג) לחוק).

המשיב 2, משרד התרבות והספורט, הינו המשרד האמון לפי החוק על קביעת סדרי הפיקוח על פעילותן של הספריות הציבוריות¹. המשיב 2 מוסמך לקבוע בכל שנה את שיעור השתתפותו של אוצר המדינה בתקצובן של ספריות ציבוריות (סעיף 5(ד) לחוק). בשנים 2013-2014 שיעור השתתפות זה עמד על סך של 75 מיליון שקל בשנה².

רקע עובדתי

ספריות בנצרת עילית

1. בנצרת עילית פועלת ספרייה ציבורית מרכזית ושתי שלוחות שכונתיות. הספרייה המרכזית, ששוכנת במתנ"ס ברקוביץ, נוסדה בשנת 1990. שלוחה שלה על שם "ארווין גרין" הוקמה בשנת 2010 בשכונת הר יונה (להלן תיקרא – "ספריית גרין" או "שלוחת גרין"), ושלוחה נוספת הוקמה

¹ לפי סעיף 1 לחוק הספריות הציבוריות, הסמכויות הופקדו במקור בידי שר החינוך והתרבות, אך ביום 24.6.2007 התקבלה החלטת ממשלה מספר 1863, שלפיה הועברו הסמכויות לשר התרבות והספורט (ההחלטה פורסמה ברשומות - ילקוט הפרסומים התשס"ז, הוברת 5696, עמ' 3698).

² תקציב המדינה לשנות התקציב 2013-2014. זמין בקישור:

http://mof.gov.il/BudgetSite/statebudget/BUDGET2013_2014/Documents/MainBudgetFull_2013_2014.pdf

בבית הספר "כסולות" בעקבות בקשות של קהל הקוראים בשפה הרוסית, הגרים בשכונת זאב (להלן תיקרא – "ספריית כסולות" או "שלוחת כסולות").

2. הספרייה המרכזית ושלוחת גרין כוללות אוספי ספרות ענפה בעברית, שכוללת בין היתר פרוזה, שירה ומחזות; ספרי עיון ומחקר, ספרות מדעית וכתבי עת במגוון נושאים; ספרות ילדים ברמות שונות – פעוטות, ילדים ונוער. כמו כן קיימת ספרות ענפה ומגוונת בשפות אחרות ובין היתר אנגלית ורוסית. ספריית "כסולות" כוללת אוסף ספרים במגוון נושאים ובדגש על ספרים לילדים ואוסף גדול בשפה הרוסית.

3. בספרייה המרכזית ובשתי שלוחותיה קיימות עמדות מחשב לשימוש הקהל באופן חופשי, בהן גם עמדות למאגרי מידע ממוחשבים. הספריות עצמן ממוחשבות בתוכנת "עלי כותרים" וניתן להגיע למאגרי המידע שלהן באמצעות האינטרנט מכל מחשב ביתי וחיצוני. מנויי הספריות יכולים להזמין ספרים באמצעות האינטרנט. כמו כן השלוחות כוללות חדרי עיון, שבהם ניתנים שירותי ייעוץ ועזרה בהכנת עבודות ושיעורי בית. בספרייה המרכזית ובשלוחת גרין קיימת גם עמדה מותאמת לפעילות חברתית ותרבותית: שעת סיפור, הרצאות, דיונים בנושאים שונים ופעילות להורים וילדים.³

4. באתר הספריות העירוניות בנצרת עלית מודגש, כי "ספריות נצרת עלית שואפות להיות אבן דרך במסע למימוש העצמי של תושבי הקהילה: משפחתיות, פתוחות, מאפשרות ומכילות. הספריות יוזמות דיאלוגים ליצירת תרבות מקומית, המבוססת על ערכי סבלנות, סובלנות וכבוד הדדי. הספריות הינן שותפות משמעותיות בפיתוח תרבות קריאה חדשנית, כאמצעי להרחבת אופקים, הגשמת חלומות והצלחה, של תושבי הקהילה".⁴

5. אלא שנראה שחזוןן של הספריות ליצור תרבות מקומית המבוססת על ערכי סבלנות וסובלנות וכבוד הדדי כאמור אינו כולל במסגרתו את התושבים הערבים של העיר. שכן השפה הערבית נעדרת מכל הספריות בעיר. בין מדפי הספריות לא ניתן למצוא ולו ספר אחד בשפה הערבית. מי שמבקש להשתמש בעמדות הממוחשבות והידניות לא ימצא מאגרי מידע בערבית ואף לא מקלדות מחשב עם סימון אותיות בערבית. פעוטות, ילדים והורים ערבים לא נהנים משעת סיפור או מכל פעילות חברתית או תרבותית להעשרת ידע בשפתם. כמו כן אין ספרנים דוברי השפה הערבית, אשר יכולים לתת הכוונה, ייעוץ ועזרה בהכנת עבודות ומחקרים בשפה הערבית.

³ המידע אודות השירותים, הפעילויות והאירועים המתקיימים בספריות, מפורט באתר הספריות הציבוריות של נצרת עלית. האתר זמין בקישור:

http://nazareth-llit.libraries.co.il/BuildaGate5library/general2/data_card.php?dc=951184944~~~~Card27

⁴ מתוך אתר הספריות, הערה 3 לעיל.

6. בנוסף לכך, אתר האינטרנט של הספריות מכיל קטלוג ממוחשב של הספרים והסרטים שבספרייה, וניתן לערוך בו חיפוש בשלל שפות: עברית, רוסית, אנגלית, גרמנית, צרפתית וספרדית, אך לא בערבית. זאת, כמובן, בגלל העדר שירותים וכותרים בשפה הערבית בספריות עצמן.

7. להשלמת התמונה יצוין, כי בעקבות התכתבות של העותרת 3 עם עיריית נצרת עילית (שתפורט בהמשך), הוצע להקים שלוחה "ערבית" של הספרייה המרכזית באולם הספורט של מתנ"ס שכונת הכרמים, שכונה שרבים מתושביה הם ערבים. לצורך כך, העירייה רכשה ארון שהונח בתוך אולם הספורט במתנ"ס ולאחרונה גם החלה להציב בו ספרים בערבית.

יודגש כבר עתה, שאין בכך כדי לענות על דרישת העותרים להנגשת שירותי הספרייה הציבורית בנצרת עילית, אשר מתייחסת לספרייה המרכזית ולכל שלוחותיה בעיר. העותרים ירחיבו לעניין זה בהמשך.

8. יוצא אפוא, ששירותי הספרייה הציבורית בנצרת עילית אינם כוללים את השפה הערבית ואינם מיועדים לתושבים הערבים של העיר. הרעה הטמונה בהתנהלותה של המשיבה מתחדדת בהתבוננות השוואתית. שכן בדיקה שערכה העותרת 3 העלתה, כי ערים מעורבות בישראל מציעות שירותי ספרייה ציבורית לקהל דובר ערבית. בספריות בתל-אביב, בעכו, בחיפה, ברמלה ניתן למצוא ספרים בערבית לילדים ולמבוגרים.⁵

התושבים הערבים בנצרת עילית

9. לפי נתוני הלמ"ס, בנצרת עילית חיים כ-40,800 תושבים, מתוכם כ-7,800 תושבים ערבים, אשר מהווים כ-19% מכלל תושבי העיר. התושבים הערבים מפוזרים בכל שכונותיה של העיר, וכרבע מהם מתגוררים באזורים הסמוכים לספרייה המרכזית והשאר בסמיכות גיאוגרפית לשלוחותיה, בעיקר בשכונת הר יונה.

מצ"ב פרופיל עיריית נצרת עילית מתוך מאגרי המידע של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2012), מסומן ע/1.

⁵ יותר מרבע תושביה של עכו הם ערבים, ולפי אתר העירייה, ניתן למצוא בספרייה העירונית של העיר "אוסף עשיר ומגוון של ספרי קריאה ועיון בכל תחומי הידע לכל הגילאים בשפות שונות: עברית, אנגלית, רוסית, צרפתית, רומנית ואידיש" (ההדגשה לא במקור). זמין בקישור: <http://akko.muni.il/CategoryID=341>
כך גם בעיר חיפה, שהערבים מהווים יותר מ-10% מתושביה. ר' בקישור: http://all.libraries.co.il/BuildaGate5library/portals/LIB_haifa/odot-reshet2015.pdf
וכך גם בעיר רמלה, שיותר מחמישית מתושביה הם ערבים. לפי אתר הספרייה הציבורית של העיר, "אוסף הספרייה כולל ספרות בשפות שונות עברית, צרפתית, רוסית, אמהרית, ספרדית וצרפתית" (ההדגשה לא במקור). זמין בקישור: <http://www.ramlabelfer.org.il/index.asp?id=797#>

10. בעיר מתגוררים יותר מ-2,000 ילדים ערבים בגיל בית הספר. בשל העדרם של שירותי חינוך ובתי ספר רשמיים שמתאימים לתלמידים הערבים, נאלצים התלמידים הערבים ללמוד ביישובים הערבים הסמוכים או המרוחקים, ובעיקר בעיר נצרת. המרחק ממוסדות החינוך בהם לומדים הילדים ומשירותי הספרייה שמספקים מוסדות אלו (שבכל מקרה אינם מגיעים לכדי שירותי ספרייה ציבורית), מעצים עוד יותר את הצורך בספרייה ציבורית נגישה וקרובה בעיר מגוריהם, שבה ניתן להסתייע ברכישת ידע כללי או בהתמודדות עם מטלות הלימודים בשעות אחר הצהריים.

11. יצוין, כי הורים ותושבים מנצרת עילית, בסיועה של העותרת 3 וארגונים נוספים לשינוי חברתי, מנהלים מזה כשנתיים מאבק ציבורי ומשפטי נגד המשיבה 1 ונגד משרד החינוך בדרישה לפתוח בית ספר ממלכתי בעיר, שמתאים לתלמידים הערבים, וששפת ההוראה בו היא ערבית. לא למותר להביא בהקשר זה את עמדתה של המשיבה 1, שניתנה ע"י ראש העיר דאז, מר שמעון גפסו, בתשובה לפנייתה של העותרת 3 מיום 7.1.2013 בעניין הקמת בית ספר עבור תושבי העיר הערבים:

"נצרת עילית היא עיר שנוסדה על-מנת לייחד את הגליל. לייחד את הגליל! תושבי העיר ואני בראשם, עומדים ברוב עצום מאחורי העיקרון שנצרת עילית חייבת לשמור על תפקידה הזה. נכון, יש בה תושבים ערבים בעלי אזרחות ישראלית שנהנים כשווים מכל השירותים העירוניים, אך עדיין – נצרת עילית היא עיר יהודית, בדיוק כפי שנצרת היא עיר ערבית. הקמת מוסדות חינוך ערביים בתחומי נצרת עילית, כמו גם הקמת בית עלמין מוסלמי או מסגד – משמעותן היחידה היא ויתור סופי על צביונה של העיר כעיר יהודית... דבר כזה לא יקרה בעודי מכהן בתפקיד ראש העיר...".

מצ"ב העתק הפנייה לפתיחת בית הספר, מסומן ע/2, וכן העתק התשובה, מסומן ע/3.

נראה אפוא, כי המשיבה 1 אינה מתכוונת לאפשר קיום של אף מוסד תרבות, חברה או דת בערבית בנצרת עילית, וכי התנגדות זו מבוססת על שיקולים פסולים וזרים. עם זאת, אפילו לפי עמדתו של ראש העירייה דאז, התושבים הערבים של העיר זכאים ליהנות כשווים מכל השירותים העירוניים. כפי שתואר לעיל, זכות זו אינה ממומשת כיום בכל הנוגע לשירותי ספרייה ציבורית.

12. העדר שירותי ספרייה ציבורית זמינים בערבית מקשה ומגביל עד מאוד את יכולתם של התושבים הערבים ליהנות ולהיתרם משירות חיוני זה. כך, למשל, מהעותרת מספר 1, גבי ראוייה חנדקלו, שהיא עורכת דין ופעילה לשינוי חברתי בחברה הערבית וכן אמא לפעוט בן כשנתיים, נבצרת האפשרות להשתמש וליהנות מרוב השירותים המוצעים בספרייה, ובכלל זאת האפשרות להשתמש בספרייה לצורכי העשרה, לימוד, מחקר והשאלת ספרים בשפה הערבית, הרלוונטיים בין היתר לעבודתה. בנוסף, נמנעת ממנה האפשרות להשתמש בשפה הערבית במחשבים ובמאגרי המידע שבספרייה. כמו כן נמנעת ממנה ומילדה האפשרות לבלות זמן איכות במסגרת השירותים המוצעים בספרייה לילדים ולהוריהם. בספריית גרין ישנה פינת הפעלות לילדים ולפעוטות,

הכוללת פעילויות כגון "שעת סיפור", השאלת קלטות וידיאו וספרי ילדים והקרנת סרטים במקום. שירותים אלה, שמספקים לילדים ולהורים חוויה חברתית ורגשית חשובה, אינם ניתנים כאמור בשפה הערבית.

13. בשל העדר שירותי ספרייה כאמור בעיר מגוריהם, נאלצים רבים מתושבי העיר הערבים לנסוע ליישובים הערביים הסמוכים לקבלת שירותי ספרייה ציבורית, ורבים מהם פוקדים את הספרייה הציבורית בעיר נצרת, ספריית "אבו סלמא", ואף מנויים בה. כך, למשל, מקרהו של העותר מספר 2, מר האני סלום, שהינו אב לשלושה ילדים בגילאים 3, 11 ו-14. בשל העדר שירותים בשפה הערבית בספריות הציבוריות בנצרת עילית, ובמיוחד בספריית גרין, הממוקמת בשכונת מגוריו, הוא נאלץ לחפש חלופות בישובים סמוכים. כדי להשתמש בספרייה לצורכי לימוד, קריאה, והשאלת ספרים בשפה הערבית נאלצים בני המשפחה לנסוע לספרייה הציבורית בעיר נצרת, הנמצאת במרחק נסיעה של לפחות 30 דקות ממקום מגוריהם. הצורך בנסיעה לעיר נצרת מהווה מעמסה עבור בני המשפחה, והדבר מחייב היערכות, מאמץ ותיאומי זמן והסעה. מצב זה מקשה על המשפחה להתמיד בחינוך הילדים להשתמש בספרייה לצורכי העשרה ולימוד, ומקשה עליהם להתמיד בעידוד הקריאה.

תכתובת עם המשיבים

14. ביום 22.10.2012 פנתה העותרת 3 לראש עיריית נצרת עילית דאז, מר שמעון גפסו, וליו"ר המועצה לספריות ציבוריות, פרופ' אורציון ברתנא, בבקשה שיורו לרשת הספריות העירונית בנצרת עילית לרכוש ספרים בשפה הערבית.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/4.

15. ביום 1.11.2012, בעקבות התעניינות תקשורתית בנושא, שודרה כתבה ב"גלי צה"ל", שבה הודיעה עיריית נצרת עילית, כי תוקם בשכונת כרמים בעיר ספרייה, שתיועד בעיקר לתושביה הערבים של העיר. בעקבות הודעה זו שלחה העותרת 3 מכתב נוסף למר גפסו, שבו חזרה על דרישתה לרכוש ספרים בערבית עבור הספריות הקיימות, תוך הבהרה, כי התוכנית לרכישת ספרים למתנ"ס כרמים לא מהווה תחליף להנגשת הספרייה המרכזית לתושבי העיר הערבים.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/5.

16. במקביל, פנתה העותרת 3 בשנית ליו"ר המועצה לספריות ציבוריות, פרופ' אורציון ברתנא, וביקשה את התערבות משרד התרבות והספורט לתיקון הפגיעה הקשה בשוויון וכדי שיורה למשיבה 1 לרכוש ספרים בערבית לספרייה המרכזית ולשלוחתה.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/6.

17. ביום 24.12.2012 נשלחו תזכורות נוספות מטעם העותרת 3 אל המשיבים, וזאת לאחר שמכתביה הנ"ל לא זכו למענה במשך חודשיים.

העתקי המכתבים מצורפים ומסומנים ע/7.

ביום 26.12.2012 התקבלה במשרדי העותרת 3 תשובתו של מנכ"ל רשת המרכזים הקהילתיים בעיריית נצרת עילית, מר יורם פוסקלינסקי, שבה הוא מודיע על הקצאת מקום במתנ"ס הכרמים ועל הזמנת מדפי ספרים.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/8.

18. ביום 8.1.2013 התקבלה תשובה מפרופ' אורציון ברתנא, ובה נאמר שהם ביקשו לבדוק אם חלה התקדמות ביישום החלטת העירייה, ובתשובה לבירור התקבל אצל המשיבה 2 העתק המכתב שנשלח לעותרת 3 ביום 26.12.2012. על כן המשיבה 2 הוסיפה, כי משתמע מהתשובה שהעירייה החלה לפעול ליישום ההחלטה, וכי המועצה לספריות ציבוריות תמשיך לעקוב אחר התקדמות הטיפול בנושא.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/9.

19. ביום 20.1.2013 שלחה העותרת 3 עוד מכתב למשיבות, שבו היא חזרה על בקשתה לרכוש ספרים בערבית לספרייה המרכזית. העותרת ביקשה מידע לגבי לוח הזמנים להקמת הספרייה החדשה המיועדת לאוכלוסייה הערבית וכן פירוט השירותים שיוענקו בספרייה.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/10.

20. ביום 11.3.2013 התקבל במשרדי העותרת 3 מכתבו של פרופ' ברתנא, שבו בין היתר נאמר, כי המועצה לספריות ציבוריות והמחלקה לספריות במשרד התרבות והספורט דורשות מכל רשות מקומית לספק ספרים ושירותי ספרייה לכל האוכלוסיות המתגוררות בתחומה, אך לא עומדת על כך שהשירותים יינתנו בספרייה המרכזית.

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/11.

21. כחודשיים לאחר מכן, ביום 26.5.2013, נשלחה פניה נוספת מטעם העותרת 3 אל מר גפסו ואל פרופ' ברתנא. בפניה זו הדגישה העותרת שהיא עומדת על בקשתה לרכישת ספרים בערבית לספרייה המרכזית. אולם, לאור התשובה של פרופ' ברתנא, הרחיבה העותרת 3 את נימוקיה, ולהלן המרכזיים שבהם:

"ספרייה זו, כשמה כן היא, מרכזית מבחינת מיקומה והיקף השירות שניתן בה, ומרכזית לא פחות גם במישור תחושת השייכות להווייה העירונית ובכלל. עמדה, שלפיה התושבים הערבים יזכו בשירות ציבורי בלשונם רק במקומות שבהם הם מרוכזים בתוך העיר, פוגעת בתחושת השייכות ומבליטה את תחושת הניכור והשונות. ... אף בהעדר כוונה לכך, העמדה הנ"ל משדרת מסר של דחייה כלפי תושבי העיר הערבים. למעשה, היא מדירה אותם מהמרחב הציבורי ומאפשרת להם לממש את זכותם ללשון אך במקומות ריכוזיהם בתוך העיר... בית המשפט דחה מפורשות את הטענה שיש להגביל את השימוש בשפה הערבית רק לאותן שכונות שבהן ריכוז ניכר של ערבים."

העתק המכתב מצורף ומסומן ע/12.

22. ביום 15.9.13 שלחה העותרת 3 מכתב תזכורת נוסף, שבעקבותיו התקבלה ביום 2.10.2013 תשובה מטעם עו"ד אולגה גורדון, היועצת המשפטית של עיריית נצרת עילית, שבה נאמר, כי לאור הדחתו של מר גפסו מתפקיד ראש העירייה, בקשת העותרת 3 נבדקת על ידי ראש העירייה החדש ותיענה בהקדם.

העתק מכתב תזכורת מיום 15.9.2013 מצורף ומסומן ע/13.

העתק מכתב התשובה מיום 2.10.2013 מצורף ומסומן ע/14.

23. לאחר בחירתו מחדש של מר גפסו בבחירות לרשויות המקומיות, התקבלה ביום 29.12.2013 הודעה מעו"ד אולגה גורדון, שלפיה הפנייה הועברה להתייחסותם של ראש העיר ושל מנכ"ל העירייה, אשר השיבו, כי סוגיית הספרים בערבית טופלה באמצעות רכש ספרים בערבית למתנ"ס בשכונת הכרמים, המאוכלסת ברובה באוכלוסייה ערבית. עוד נאמר בתשובה, כי פיתוח המתנ"ס והפעילויות בו נעשים בתיאום עם דרי השכונה.

העתק ההודעה מצורף ומסומן ע/15.

24. עם בחירתו של מר אלכס גדלקין כראש העיר החדש, פנתה העותרת 3 ביום 24.9.2014 אליו ופרסה בפניו את השתלשלות העניינים ואת התשובות הרשמיות של העירייה בנדון. העותרת 3 הציגה את הבעייתיות שבעמדת קודמיו לסוגיה, וביקשה שהוא ישקול עמדה זו מחדש. פנייה זו לא זכתה לכל מענה.

העתק הפנייה מיום 24.9.2014 מצורף ומסומן ע/16.

הטיעון המשפטי

חוק הספריות הציבוריות והעקרונות העומדים בבסיס פעילותן של הספריות

25. ספריות ציבוריות בישראל פועלות וממומנות לפי חוק הספריות הציבוריות, שמטרתו הינה "להסדיר את פעילותן של הספריות הציבוריות לטובת הציבור, במטרה לקדם את החינוך והתרבות בישראל ולהבטיח שירותי ספרייה ציבורית בזמינות ובאיכות סבירות, לצד אמצעים להבטחת מקורות המימון למימוש מטרה זו" (סעיף 1א לחוק). בסעיף 2 לחוק נקבע, כי שר התרבות רשאי להורות בצו לרשות מקומית להקים, להחזיק ולנהל ספרייה ציבורית, ובסעיפים 5(ב) ו-5(ג) לחוק נקבע, כי מימון פעילותן והחזקתן של ספריות ציבוריות מתחלק בין הרשות המקומית ומשרד התרבות.

26. בסעיף 6 לחוק נקבע, כי "ספרייה ציבורית תספק, בתחום השיפוט של כל רשות מקומית הנוגעת בדבר, שירותים כפי שיקבעו בתקנות לרבות שירותים המאפשרים גישה למאגרי ידע ומידע". **בתקנות הספריות הציבוריות (שירותים)**, התשל"ט-1978 מפורטים השירותים והם כוללים בין היתר השאלת ספרים למבוגרים, לבני נוער ולילדים; שימוש בספרים בין כתלי הספרייה; מתן ייעוץ והדרכה לקוראים בכל הנוגע לשימוש בספרים, לרבות שירותים ביבליוגרפיים; מתן שירותי מידע; ארגון פעולות משלימות ופעולות מרחיבות.

27. שני עקרונות יסוד עומדים בבסיס החוק: האחד, היותה של הספרייה הציבורית פתוחה לציבור הרחב, והשני, העיקרון כי שירותי הספרייה הבסיסיים יינתנו חינם. בכך "תובטח לכל אדם זכות גישה למקור חשוב זה של השכלה, תרבות ודעת בלא התניה באשר ליכולתו הכלכלית" (בג"ץ 2376/01 מרכז השלטון המקומי בישראל נ' שר המדע, התרבות והספורט, פ"ד נו(6) 803, 806 (2002) (להלן - "בג"ץ מרכז השלטון המקומי")).

28. עקרונות אלה משקפים תפיסה חברתית, המייחסת חשיבות מהותית לקיומן של הספריות "כאמצעי לקידום ערכי חינוך, תרבות וחברה והכרה כי המדינה חבה חובה לספק לאזרחיה מקור זה להרחבת הדעת חינם אין כסף על בסיס שוויון מלא של הזדמנויות." (בג"ץ מרכז השלטון המקומי, לעיל, בעמ' 806).

29. עבור בני אדם צעירים, במיוחד דלי-האמצעים שביניהם, נגישות למאגרי מידע ומקורות ספרותיים היא גם כלי מרכזי להקניית הרגלי למידה ולרכישת ידע. כך, ספרייה ציבורית יכולה להיות פתח ובסיס להתפתחות אקדמית ומקצועית, ולהעניק יתרון של ממש לבני הקהילה שיכולה להשתמש בשירותי הספרייה:

"חשיבות מיוחדת נודעת לספרייה הציבורית באזורים המרוחקים מהמרכזים העירוניים ובקרב שכבות אוכלוסייה מעוטות יכולת, שחשיפתן למוקדי תרבות והשכלה אחרים רחוקה מהישג יד. תרומה מיוחדת לה בעיצוב דמותו של הדור הצעיר ובחשיפתו לתרבות העולם. מכל הבחינות האמורות הספרייה הציבורית משמשת אמצעי חשוב במימוש זכותו הבסיסית של האדם לחינוך ולתרבות".
(בג"ץ מרכז השלטון המקומי, לעיל, בעמ' 806).

30. כפי שצוין בבג"ץ מרכז השלטון המקומי (עמ' 806-807), מחויבותה של המדינה לדאוג ולטפח את הספריות הציבוריות בהתאם לעקרונות הנ"ל נובעת גם מהאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, ICESCR (כ"א 31, 205 (נפתחה לחתימה ב-1966)). סעיף 15 לאמנה מכיר בזכותו של כל אדם להשתתף בחיי התרבות וליהנות מיתרונות הקידמה המדעית ושימושיה.

31. על חשיבותה של הספרייה הציבורית ניתן ללמוד גם ממנשר אונסק"ו (ארגון החינוך, מדע ותרבות של האו"ם), העוסק בספריות ציבוריות (UNESCO, *Public Library Manifesto* 1994). במבוא למנשר נקבע, כי: "חופש רווחה ופיתוח החברה והפרטים בה הם ערכי יסוד בחברה האנושית, וכי ניתן להשיג ערכים אלה רק אם אזרחים בעלי ידע יוכלו להשתמש בזכויותיהם הדמוקרטיות ולמלא תפקיד פעיל בחברה. השתתפות בונה וקידום הדמוקרטיה תלויים בחינוך, כמו גם בגישה חופשית ובלתי מוגבלת לידיע, מחשבה, תרבות ומידע. הספרייה הציבורית היא השער המקומי לידיע ולכן משמשת תנאי בסיסי ללימוד מתמיד, לקבלת החלטות עצמאית ולהתפתחות תרבותית של הפרט ושל קבוצות חברתיות". דגש מיוחד ניתן במנשר לחשיבות הגישה השוויונית לשירותי ספרייה, ללא הבדל גיל, גזע, מין, דת, לאום, שפה או מעמד. לפי המנשר, "יש לספק שירותים וחומרים מתאימים שיאפשרו גם למיעוטים לשוניים (linguistic minorities) גישה שווה לשירותי הספרייה"⁶.

32. ערך מוסף חשוב של ספרייה ציבורית – מעבר לאיגודו של ידע מקיף ועמוק על העולם הפיזי והאנושי ועל ערכיו של העולם האנושי, ומעבר להנגשת ידע זה בחינם – נעוץ בכך שהספרייה מהווה נקודת מפגש אנושית לבאים בצל קורתה – תושבי העיר בכל גיוונם: נשים, גברים, זקנים וטף, דוברי שפות שונות, בני קבוצות לאומיות, דתיות וחברתיות שונות, בעלי תחומי עניין מגוונים. כאן, באווירה שקטה ומרחיבה-דעת, הם עשויים לפגוש זה את רעהו.

33. כפי שעולה מהחלק העובדתי לעיל, תושבי העיר הערבים מודרים מהספרייה הציבורית בנצרת עילית: אין בספריות ולו ספר אחד בערבית; אין בהן מאגרי מידע בשפה הערבית; שירותי העשרה והפעלות חברתיות לילדים ולהורים אינם ניתנים בשפה הערבית; הספריות אינן מספקות שירותי הדרכה וייעוץ בשפה הערבית. מכאן שהעקרונות שבבסיס החוק לעניין זמינותן "חינם אין כסף"

⁶ המנשר זמין בקישור: <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html>

אינם מתקיימים ביחס לתושבים הערבים, וזאת תוך פגיעה בזכות לשוויון ובזכויות אדם אחרות של התושבים הערבים, כפי שיפורט להלן.

הזכות לשוויון

34. הספרייה הציבורית בנצרת עילית ושתי שלוחותיה אינן נגישות לתושבים ולתלמידים הערבים בשפתם, ואינן מאפשרות להם להעשיר את ידיעותיהם, ללמוד כראוי ממאגרי מידע ומספרים מעודכנים ולהיות חשופים לספרות ולסופרים בשפתם. בכך נמנע מתושבי נצרת עילית הערבים שירות חיוני, הניתן לתושבי נצרת עילית דוברי העברית (ודוברי שפות אחרות), ובכך הם מופלים לרעה לעומת שכניהם היהודים.

35. העדרה של השפה הערבית משירותי הספרייה הציבורית מסכל במידה רבה את מטרת החוק באשר לזמינותם של שירותים אלה ביחס לתושבי נצרת עילית הערבים. הדבר אף מסכל את חזונה הנ"ל של עיריית נצרת עילית באשר לתפקידן של הספריות הציבוריות בתחומה. כאמור, לפי חזון זה, הספריות שואפות להיות פתוחות, מכילות ו"יוזמות דיאלוגים ליצירת תרבות מקומית, המבוססת על ערכי סבלנות, סובלנות וכבוד הדדי" (ר' סעיף 4 לעתירה).

36. הדרת התושבים הערבים משירותי הספרייה הציבורית מהווה פגיעה בזכותם של תושבים אלה לשוויון. אין צורך להכביר במילים אודות מרכזיותה של הזכות לשוויון בשיטת המשפט הישראלית ואודות חובותיהן של רשויות המדינה לנהוג בשוויון בכל החלטותיהן ומהלכיהן. בעקבות חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, עוגן מעמדה החוקתי של הזכות לשוויון בשורה ארוכה של פסקי דין.

בג"ץ 721/94 אל-על נתיבי אויר לישראל נ' דנילוביץ, פ"ד מח(5) 749, 760 (1994);
בג"ץ 453/94 שדולת הנשים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד מח(5) 501, 521-522, 526 (1994);
בג"ץ 4541/94 מילר נ' שר הביטחון, פ"ד מט(4) 94, 131-133 (1995) (להלן – בג"ץ מילר);
בג"ץ 1113/99 עדאלה נ' השר לענייני דתות, פ"ד נד(2) 164, 186-187 (2000);
בג"ץ 7052/03 עדאלה-המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' שר הפנים (פורסם בנבו, ניתן ביום 14.5.2006, פסקאות 29, 39 לפסק דינו של הנשיא בדימוס ברק).

37. בענייננו די בתוצאה הסופית של העדר שירותי ספרייה ציבורית בערבית כדי להצביע על פגיעה בזכות לשוויון. שכן השוויון המוגן במערכת המשפט הישראלית הינו שוויון מהותי, המכוון לתוצאה: "השאלה אם נוצרו אי-שוויון והפליה תיבחן – כפי שראינו – על-פי התוצאה, ולא על-פי הכוונה. כוונה טובה אין די בה להקדים יום יפה, אין די בה כדי להועיל, אם התוצאה המתקבלת היא תוצאה של הפליה." (בג"ץ 2671/98 שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה, פ"ד נב(3) 664, 630 (1998) (להלן: בג"ץ שדולת הנשים); ראו גם: בג"ץ 8300/02 נסר נ' ממשלת ישראל (פורסם בנבו, ניתן ביום 22.5.2012, פסקאות 42, 50 לפסק דינה של הנשיאה בדימוס

ביניש); בג"ץ 11163/03 ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל נ' ראש ממשלת ישראל (פורסם בנבו, ניתן ביום 27.2.2006, פסקה 18 לפסק דינו של הנשיא בדימוס ברק (להלן: בג"ץ ועדת המעקב העליונה)).

38. עת סוגרת העירייה את דלתות הספרייה הציבורית העירונית בפני ציבור שלם מקרב תושביה, היא אינה חוטאת רק לחובתה לספק שירותיה באופן שוויוני לכל תושבי העיר, אלא שהיא גם פוגעת בכבודם של אלה שבחרה להשאיר בחוץ. העובדה, כי בספרייה נמצאים ספרים בשפות נוספות, בהן רוסית ואנגלית, אך אין בה אף ספר בשפה הערבית, מגבירה את הפגיעה בכבודם של דוברי הערבית, שכן הם מהווים את הקבוצה העיקרית בעיר המודרת על בסיס שפה מהספרייה העירונית.

39. בית המשפט התייחס במספר רב של פסקי דין להפליה על רקע השתייכות קבוצתית שעניינה דת, מוצא, לאום, מין וכיוצא באלה, שפוגעת בגרעין הקשה של הכבוד האנושי, והיא מוחזקת כפגיעה בכבוד האדם, הנוגדת את חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

בג"ץ מילר, לעיל, בעמודים 132-138;

בג"ץ שדולת הנשים, לעיל, בעמודים 659-658;

בג"ץ ועדת המעקב העליונה, לעיל, בפסקה 13 לפסק דינו של הנשיא בדימוס ברק;

בג"ץ 5373/08 אבו לבדה נ' שרת החינוך (פורסם בנבו, ניתן ביום 6.2.2011, פסקה 29 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה).

הזכות להנאה שווה ממשאבים ציבוריים ועירוניים

40. אי מתן שירותים בשפה הערבית בספרייה הציבורית מהווה אפליה בהקצאת תקציבים ממשלתיים ועירוניים בין תושבים שהיחס אליהם צריך להיות שווה. חוק הספריות הציבוריות קובע שמימון הספריות הציבוריות מתחלק בין הרשות המקומית ואוצר המדינה (סעיפים 5(ב) ו-5(ג) לחוק). משמעותו של מימון זה היא שהן משרד התרבות והספורט, האמון על החוק, והן עיריית נצרת עילית מפלים את תושביה הערבים של נצרת עילית בהקצאת המשאבים המיועדים לספרייה ובמידת ההנאה ממשאבים אלה.

41. באשר להקצאת משאבי המדינה והשימוש בכספי הציבור, הדגישה הפסיקה לא אחת את החובה להקצות כספים ומשאבים לכלל הציבור באופן שוויוני:

"אכן, כספי התקציב הם כספי מדינה. רשויות השלטון המוסמכות לפעול בהם אינן רשאיות לעשות בהם כטוב בעיניהן. רשויות השלטון הן נאמני הציבור, והוצאתם של כספים אלה וחלוקתם צריכות להיעשות בדרך העולה בקנה אחד עם נאמנות זו... התמיכה צריכה להיעשות על-פי עקרונות של סבירות ושוויון."
(בג"ץ 59/88 צבן נ' שר האוצר, פ"ד מב(4) 705, 706 (1989)).

"הפליה על בסיס של דת או לאום בהקצאת משאבים של המדינה, שהיא אסורה גם אם היא נעשית בעקיפין, ודאי שהיא אסורה, בחינת קל וחומר, כאשר היא נעשית במישרין." (בג"ץ 1113/99 **עדאלה נ' השר לענייני דתות**, פ"ד נד(2) 164, 172 (2000)); ראו גם: בג"ץ 727/00 **ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל נ' שר הבינוי והשיכון**, פ"ד נו(2) 79, 88 (2001)).

ואכן, בכספי ציבור עסקינן, שמקורם בעירייה ובמשרד התרבות. זו ואף זה מפלים את תושביה הערבים של נצרת עילית ולא מקדישים סכום כסף כלשהו לשירותי ספרייה עבורם. ברי כי אפליה זו, הנעשית על בסיס לאום ושפה, היא אפליה אסורה.

מרחב ציבורי נגיש ושווה לכולם

42. הסיור להנגיש את שירותי הספרייה הציבורית עבור התושבים הערבים נועד להרחיק את תושבי העיר הערבים מהספריות הציבוריות. ההבטחה הכללית לרכישת ספרים ויצירת ספרייה שכונתית עבור התושבים הערבים בשכונת הכרמים, שרבים מתושביה הם ערבים, היא דרך לתחס את התושבים הערבים למקום נקודתי בתוך נצרת עילית, ולהדיר אותם מ"כיכר העיר".

43. הצעה זו לא רק שאין בה כדי לרפא את האפליה שבהעדר שירותי ספרייה ציבורית בערבית, אלא שהיא מסמנת מדיניות פסולה של כפיית הפרדה על תושבי העיר הערבים משאר חלקי העיר. הרחקת התושבים הערבים מהמרחבים הציבוריים והעירוניים המשותפים של הספריות הציבוריות הינה חמורה כפליים משום שיש ביסודה מסר קשה מאוד של הדרת "האחר" – המיעוט הערבי, והתייחסות אליו כזר, כמאיים וכמי ש"לא ראוי להסתופף במחיצתנו". מסר שכזה אינו מתיישב עם ערכי היסוד של השוויון וכבוד האדם.

44. הדרת רגליהם של התושבים הערבים מהספריות הציבוריות פוגעת בזכותם של תושבים אלה להיות נוכחים במרחב ציבורי, שהינו בבחינת רשות הרבים. המשיבה 1 מנועה מלנקוט במדיניות שמובילה לתוצאה שלא מאפשרת לקבוצה מקרב תושביה ליהנות ממרחב זה ומרשות הרבים:

"רשות הרבים היא רשות שלכל יחיד מיחיד החברה זכות בה – זכות של מעין קנין-ציבורי – והמשתמע מכאן הוא, שאסורה היא החברה בהפקעתו של אותו מעין-קנין-ציבורי אלא אם הוסמכה לכך מפורשות בחוק או בחוקה." (בג"ץ 5016/96 **חורב נ' שר התחבורה**, פ"ד נא(4) 1, 148 (1997)).

45. ההחלטה להדיר את הספרים בשפה הערבית מן הספריות הציבוריות, ולהקצות מספר בודד של מדפים לספרים בערבית אך ורק בתוך אולם הספורט של מתנ"ס שכונת כרמים, שבה שיעור גבוה של תושבים ערבים, אינה אלא מימוש הדוקטרינה הפסולה של "נפרד אבל שווה". הפרדה בין

מרחבים ותושבים על פי השתייכות לאומית או שפה הינה פסולה מיסודה ולא חוקית, ונוגדת את הזכות החוקתית לשוויון.

46. בפרשת השילוט בערים מעורבות, שבה הורה בית המשפט לערים המעורבות, ובכללן העיר נצרת עילית, על הוספת השפה הערבית בכלל השילוט העירוני בכל שטחיהן, נקבע, כי אין לתחום את השימוש בשפה הערבית לאזורים מסוימים:

"מעמדה של השפה הערבית כלשון רשמית, אינו מתיישב עם צמצום השילוט לאזורים מסוימים בתחומי הרשויות המקומיות המשיבות. לצמצום זה יש אף קונוטציה פוגעת." (בג"ץ 4112/99 **עדאלה נ' עיריית תל-אביב-יפו**, פ"ד נו(5) 393, 480 (2002); להלן – "בג"ץ השילוט").

בכך דחה בית המשפט את עמדתו של היועץ המשפטי לממשלה דאז, שאימץ גישה, שלפיה יש לשלב את השפה הערבית בשילוט במקומות שבהם קיים ריכוז של אוכלוסייה דוברת ערבית בתוך הערים, אך לא נקט עמדה באשר להיקף המדויק של השילוט בשפה הערבית בתחומים שבהם לא מתגוררת אוכלוסייה ערבית, והשאיר עניין זה בידי הרשויות המקומיות. עמדה זו נדחתה כאמור על ידי בית המשפט, אשר לא ראה לנכון לתחום את מעמדה ומקומה של השפה הערבית במרחב הציבורי בנצרת עילית ובשאר הערים המעורבות בישראל אך ורק לשכונותיהם ולמקום מגוריהם של התושבים הערבים באותן ערים.

47. בפרשת קעדאן התייחס בית המשפט לחשיבות ההקפדה הרבה למהלכים של הפרדה, וקבע שאין לקבל את התפיסה של "נפרד אבל שווה":

"... הכל מסכימים כי השוויון אוסר על טיפול שונה מטעמי דת או לאום... התרגום המעשי של תפישות יסוד אלה באשר לשוויון הינו כי תכליתה (הכללית) של כל חקיקה הינה להבטיח שוויון בין בני האדם בלא הפליה על בסיס של דת או לאום. טיפול שונה בשל דת או לאום הוא טיפול "חשוד" והוא לכאורה טיפול מפלה." (בג"ץ 6698/95 **קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל**, פ"ד נד(1) 264, 275-276 (2000)).

"הטענה העקרונית ה**ראשונה** היא זו: החלטה על הקצאת מקרקעין להקמת היישוב הקהילתי קציר ליהודים בלבד אינה פוגעת בשוויון, שכן מנהל מקרקעי ישראל מוכן להקצות מקרקעין גם להקמת יישוב קהילתי לערבים בלבד. טענה זו, בלבדושה המשפטי הינה, כי טיפול נפרד אבל שווה הוא טיפול שווה... מדיניות של "נפרד אבל שווה" (separate but equal) הינה מעצם טבעה בלתי שווה (inherently unequal). ביסוד גישה זו מונחת התפישה כי הפרדה משדרת עלבון כלפי קבוצת מיעוט המוצאת מן הכלל, מחדדת את השוני בינה לבין האחרים, ומקבעת תחושות של נחיתות חברתית." (שם, בעמ' 278-279).

48. ההפרדה מכרסמת ופוגעת במרקם החיים בעיר ובמרקם היחסים בין בני הלאומים השונים ודוברי השפות השונות :

"יחס שונה אל שוויים, הפליה והפרדה משמעותן מנהג שרירותי של איפה ואיפה שאין לו הצדקה. ההפרדה מכרסמת עד כלות ביחסים בין בני אדם. תחושת ההפליה מביאה להרס מרקם היחסים בין אדם לחברו." (בג"ץ 1067/08 עמותת "נוער כהלכה" נ' משרד החינוך (לא פורסם, ניתן ביום 6.8.09, פסק דינה של השופטת ארבל).

49. ניהול ערים מעורבות, דוגמת נצרת עילית, כרוך באתגרים רבים. אין זו משימה פשוטה לאפשר לאוכלוסיות כה שונות להרגיש בבית באותו מרחב ציבורי. אם תצלח העירייה את הקושי, כל תושביה של העיר ייצאו נשכרים. אם לא יצלח הדבר, הרי שתחושת הקיפוח תיצור ניכור. המסר יהיה ברור, הן לתושבים המודרים והן לשאר הציבור: אלה שלשונם היא ערבית אינם אמורים להיות ב"כיכר העיר". לאווירה זו השלכות חמורות על עצם היכולת לנהל חיי חברה משותפים, ואילו מתן השירות לכל התושבים במקום אחד יאפשר מגע ושיח בין האוכלוסיות השונות של העיר ויעמיק את תחושת השותפות והשוויון ביניהן.

50. עמדת העירייה, הן לגבי השלוחה "הערבית" בשכונת הכרמים והן לגבי ההדרה הכללית של ערבית מהספריות בעיר, מסמנת את התושבים הערבים כזרים וכמי שלא משתייכים להוויה העירונית ולמרחבים הציבוריים של העיר. אחת מדרכי הסימון היא בכך שאין לתושבים הערבים חלק ונחלה ב"כיכר העיר" בדמות ספריותיה המרכזיות, ובכך שאין הכרה בזכותם לצרוך תרבות וספרות בשפתם.

51. יודגש, כי העותרים אינם מתנגדים לעצם פתיחת ספרייה במתנ"ס הכרמים, שתהיה שוות ערך והיקף לשאר הספריות העירוניות. ישנם יתרונות רבים בפתיחת ספרייה בשכונה בה מרוכזים רבים מהתושבים הערבים, אך יוזמה זאת **חייבת** להיות מלווה בהנגשת הספרייה המרכזית ושלוחותיה, על השירותים שהן מציעות לציבור הרחב, לשפה הערבית, ובשום אופן לא כתוכנית יחידה וחלופית.

52. אף שעמדת העותרים היא שאין במספר בודד של מדפים שכוללים ספרים בערבית כדי לרפא את הפגיעה בזכותם של התושבים הערבים לשוויון בשירותי הספרייה הציבורית המרכזית, הם יתייחסו להלן לגופה של היוזמה לפתיחת ספרייה נפרדת בשכונת הכרמים, אשר בכל מקרה אינה מספקת מענה בהתאם לצרכים ולסטנדרטים החוקיים :

א. הצבת מספר מדפי ספרים אינה מהווה מתן שירותי ספרייה מלאים, הכוללים גישה לאינטרנט ולמאגרי מידע, מקום מתאים להכנת והדפסת עבודות, מרחב לפעילויות חברתיות כמו "שעת סיפור" לילדים, ופעולות העשרה הקיימות בשאר ספריות הציבוריות בעיר.

ב. לא נמסר אילו ספרים יימצאו במתנ"ס כרמים, מי הגורם שיבחר אותם ומהו לוח הזמנים והתהליך המתוכנן כדי להוציא לפועל את התוכנית.

ג. המקום שנבחר למדפי הספרים בערבית הינו חדר סטודיו שמשמש לכלל פעילות המתנ"ס ואין בו אווירה של ספרייה כלל, כפי שפורט בחלק העובדתי לעיל.

ד. האוכלוסייה הערבית בנצרת עילית אינה מתגוררת אך ורק בשכונת הכרמים. אמנם בשכונה זו מתגוררים תושבים ערבים רבים, אך ערבים מתגוררים גם בשכונותיה האחרות של נצרת עילית. מספר לא מבוטל מהתושבים הערבים של העיר מתגורר, למשל, בקרבת הספרייה הציבורית המרכזית.

העתק תמונות של השלוחה ה"ערבית" באולם הספורט של מתנ"ס הכרמים (מיום 3.4.2014) מצורף ומסומן ע/17.

53. בעת הגשת עתירה זו, יותר משנתיים עברו מאז הודיעה העירייה על תוכניתה להקמת ספרייה בערבית, לא ניתן עדיין למצוא כותר בודד אחד בערבית בספרייה המרכזית ובשלוחותיה. הקמת ספרייה ייעודית לאוכלוסייה הערבית בעיר לא יכולה להיות תחליף להעמדת שירותי ספרייה בערבית גם בשאר הספריות העירוניות, בדומה לצעדים שנקטה העירייה עם דוברי השפה הרוסית בעיר, אשר נהנים הן מספרות ענפה במכלול הספריות העירוניות, והן משירותי ספרייה שבה ניתן דגש לספרים וספרות בשפה הרוסית - שלוחת כסולות, כמפורט בחלק העובדתי לעיל. וראה זה פלא: עם הקמת שלוחה זו לא הוציאה העירייה את הספרים ברוסית מהספרייה המרכזית, והקהל דובר הרוסית בעיר יכול לבחור לאיזו ספרייה להגיע.

חוק איסור הפלייה בכניסה ובשירותים

54. לא רק שאין הסמכה בדין הישראלי אשר מאפשרת למשיבה 1 להפקיע את זכותם של תושבי העיר הערבים ליהנות במידה שווה מהמרחב הציבורי שמייצרות הספריות הציבוריות כרשות הרבים, אלא גם שבסירובה להעניק שירותי ספרייה בערבית פועלת המשיבה 1 בניגוד לרוחו ולתכליתו של **חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000**.

55. מטרתו של החוק היא, בין היתר, למנוע הדרה של קבוצות שסבלו מהפליה ומהדרה חברתית היסטורית מקבלת שירותים ציבוריים ומכניסה למקומות שמספקים שירותים ציבוריים. כפי שנאמר בדברי ההסבר של החוק (ה"ח 2871 ע' 370 מיום 15.5.2000):

"אחת הבעיות הקשות בתחום החברתי היא הפליה בהספקת מוצרים ושירותים ובכניסה למקומות ציבוריים. בסירוב לאפשר לאדם כניסה למקום ציבורי או לספק

לו שירות או מוצר, רק בשל השתייכותו לקבוצה, ובמיוחד קבוצה שיש לגביה היסטוריה של הפליה בעבר, יש פגיעה קשה בכבודו של האדם."

56. סעיף 2 (א) לחוק מגדיר "שירות ציבורי" ככולל בין היתר שירותי חינוך ותרבות, המיועדים לשימוש הציבור, ואילו סעיף 3(א) לחוק קובע:

"מי שעיסוקו בהספקת מוצר או שירות ציבורי או בהפעלת מקום ציבורי, לא יפלה בהספקת המוצר או השירות הציבורי, במתן הכניסה למקום הציבורי או במתן שירות במקום הציבורי, מחמת גזע, דת או קבוצה דתית, לאום, ארץ מוצא, מין, נטייה מינית, השקפה, השתייכות מפלגתית, מעמד אישי או הורות."

57. כפי שפורט לעיל, סירובה של המשיבה להעניק שירותי ספרייה בערבית כאמור אינו נעשה מטעמים ענייניים, אלא מחמת השתייכותם הדתית והלאומית של התושבים הערבים. הדבר ניכר במכתבו של ראש העירייה לשעבר מיום 8.1.2013 (נספח 3 לעתירה).

הזכות ללשון

54. השפה הערבית הינה שפה רשמית בישראל, והיא שפתו של המיעוט הערבי בישראל, שפת דיבורו, שפת תרבותו ושפת דתו. העדר שירותי ספרייה ציבורית בשפה הערבית שולל את זכותם של התושבים הערבים ללשון ולשפה:

"השפה ממלאת תפקיד מרכזי בקיום האנושי של הפרט ושל החברה. באמצעות השפה אנו מבטאים את עצמנו, את ייחודנו ואת זהותנו החברתית. טול מהאדם את שפתו, ונטלת ממנו את עצמו" (בג"ץ השילוט, לעיל, בעמ' 414).

55. התייחסות שוויונית למיעוט במדינה מקבלת משנה חשיבות כאשר מדובר בהתייחסות לשפתו של אותו מיעוט. לשפה תפקיד ייחודי בטיפול זהותם התרבותית והלאומית של בני ובנות המיעוט. החשיבות שבמתן ביטוי ציבורי לשפת המיעוט אינה מתמצה, אפוא, רק בהיבט המעשי של הקניית מידע לאזרח. הקפדה על שימוש בשפת המיעוט נגזרת גם מזכותו של המיעוט לשמר את זהותו הלאומית ואת ייחודו התרבותי במרחב הציבורי. מובן, כי זכות זו עומדת לו גם במצב בו דוברי שפת המיעוט דוברים את שפת הרוב על בורייה. בית המשפט עמד זה מכבר על ייחודה ומעמדה של השפה הערבית:

" הייחוד של השפה הערבית הוא כפול: ראשית, הערבית היא שפתו של המיעוט הגדול ביותר בישראל, החי בישראל מימים ימימה. זוהי שפה הקשורה למאפיינים תרבותיים, היסטוריים ודתיים של קבוצת המיעוט הערבית בישראל. זוהי שפתם של אזרחים... הערבית הינה שפה רשמית בישראל... רבות הן

השפות אותן מדברים הישראליים, אך רק ערבית – בצד העברית – היא שפה רשמית בישראל. לערבית ניתן אפוא מעמד מיוחד בישראל. למעמד זה אין תחולה ישירה בענייננו, אך יש לו תחולה עקיפה. ל'רשמיות' של השפה הערבית... 'יש ערך עודף וייחודי'. " (בג"ץ השילוט, לעיל, בעמ' 419).

56. התושבים הערבים המתגוררים בתחומה של נצרת עילית מהווים קבוצת מיעוט לאומית, לשונית ותרבותית. אחד ממאפייניה של הזהות התרבותית הנפרדת הוא הלשון הייחודית. אין זו רק זכותם של התושבים הערבים, אלא אף חובתה של המשיבה 1 לפעול לשם מימוש חופש הלשון והתרבות של תושבים אלה:

"הרי שמעמדה של הערבית כשפה רשמית על-פי סימן 82 המתוקן נועד לקיים את חופש הלשון, הדת והתרבות של המיעוט הערבי. מימוש חופש זה אינו מצטמצם בהגנה על האוכלוסייה הערבית מפני איסור השימוש בשפתה, אלא מחייב את הרשויות לתת אפשרות למיעוט הערבי לחיות את חייו במדינת ישראל בשפתו. " (בג"ץ השילוט, לעיל, בעמ' 480).

57. גם ללא מעמד רשמי חוקי לשפה הערבית, זכאים האזרחים הערבים המתגוררים בתחומה של העירייה לקרוא בשפתם בספריות העירוניות, המציעות שירותיהן חינם לתושבים. זכות זו, ראוי לה שתמומש לא רק במתנ"ס נפרד, כפי שהציעה העירייה, אלא בכלל הספריות הציבוריות בעיר.

הזכות לחינוך

58. הספרייה הציבורית משמשת אמצעי חשוב במימוש זכותו הבסיסית של האדם לחינוך ולתרבות. הנגשת שירותי הספרייה הציבורית עבור תושבי נצרת עילית הערבים בכלל ועבור התלמידים הערבים בעיר בפרט הינה חיונית למימוש הזכות לחינוך ולטיפוח יכולתם ללמוד ולהתפתח וכך לממש גם זכויות אחרות.

59. בית המשפט העליון עמד על חשיבותו של שירות הספריות הציבוריות למימוש הזכות לחינוך ולתרבות בכלל, ובאזורי הפריפריה ובנוגע לאוכלוסייה מעוטת יכולת בפרט. (בג"ץ מרכז השלטון המקומי, לעיל, בעמ' 806). עקרונות דומים נכונים גם לחברה הערבית, המופלית לרעה באופן שיטתי גם במימוש הזכות לחינוך.

60. העדר ספריות ציבוריות מונגשות בשפה הערבית בתחום שיפוטה של המשיבה 1 מביא לפיתוח פער חינוכי בין האוכלוסיות השונות בעיר, וזאת לרעת התושבים הערבים. בית המשפט העליון עמד על החשיבות של צמצום הפערים בחינוך בין קבוצות האוכלוסייה השונות והגדיר זאת כמטרה שנוגעת לנכס היקר ביותר של החברה:

"תיקון הפערים בהישגי החינוך בין קבוצות אוכלוסיה שונות הוא מטרה לאומית המצויה בעדיפות עליונה. השפעת גישור הפערים על איכות חייו של הפרט ועל יכולת ההגשמה העצמית שלו היא רבה. לא פחות מכך, נודעת לו השפעה מכרעת על עיצוב ערכיה ודמותה של החברה הישראלית לדורות הבאים, ועל דרכה בכל תחומי החיים. שהרי המשאב האנושי הוא המסד עליו נשענת חברה זו, וזהו הנכס היקר ביותר שראוי להשקיע בו את מיטב האמצעים החומריים שבנמצא." (בג"ץ ועדת המעקב העליונה, לעיל, פסקה 5 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה).

61. הספריות מהוות היום כלי בלתי נפרד מאמצעי הנגשת מידע לציבור בכלל ולתלמידים בפרט. משרד החינוך הקדיש מקום מיוחד למקומה של הספרייה הבית ספרית בהוויה החינוכית, וזאת בין היתר תוך אימוץ עקרונות מנשר אונסק"ו בעניין ספריות בית-ספר (School Library UNESCO/IFLA) *Manifesto*), אשר קובע בסעיף היישום שלו: "כי הממשלות, באמצעות המשרדים האחראים לתחום החינוך, נתבעות לקבוע מדיניות ולפתח תכניות לשם יישום עקרונותיו של מנשר זה. על התכניות לכלול את הפצת המנשר בתכניות הלימודים להכשרת מורים וספרנים"⁷.

62. המנשר מפרט מה מקומה ומטרתה של הספרייה הבית ספרית: "ספריית בית-הספר הינה חלק אינטגרלי של התהליך החינוכי". לפי המנשר, מטרת הספריות כוללות בין היתר: "תמיכה וסיוע בהגשמת המטרות החינוכיות של בית-הספר ושל תכנית הלימודים; ארגון פעילויות המעודדות מודעות ורגישות תרבותית וחברתית; לבטא את התפיסה לפיה חופש אינטלקטואלי ונגישות למידע חיוניים למען אזרחות אחראית ושותפות לדמוקרטיה; עבודה עם תלמידים, מורים, אנשי מינהל והורים, כדי להגשים את מטרת בית-הספר ושליחותו החינוכית; עידוד הקריאה ופיתוח המשאבים והשירותים של הספרייה לכל קהילת בית-הספר ומעבר לה".

63. מטרת אלה אינן מתקיימות ביחס לילדי נצרת עילית הערבים, שכאמור בחלק העובדתי לעיל אינם זוכים ללמוד בבית ספר בעיר מגוריהם, וזאת בשל העדרם של בתי ספר ערבים בעיר. הם לא יכולים להשתמש או ליהנות משירותי ספריות בית ספריות באזור מגוריהם או בספריות ציבוריות בעיר מגוריהם, וזאת בשל העדרן של ספריות בית ספריות כאמור והעדרה של השפה הערבית בספרייה הציבורית. ילדים אלו נאלצים לחפש חלופות ברשויות מקומיות אחרות, דבר אשר מערים עליהם קשיים רבים ופוגע במימוש זכותם לחינוך.

64. יוצא, אפוא, שהעדרן של ספריות ציבוריות בנצרת עילית פוגע בזכותם של הילדים הערבים לחינוך.

⁷ המנשר זמין באתר משרד החינוך בקישור:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/AgafA/Sifriya/Odot/Minshar.htm>

לאור כל האמור לעיל, בית משפט נכבד זה מתבקש להורות למשיבה 1 כמבוקש בפתח העתירה.

היום, 30.3.2015

נשרין עליאן, עו"ד

עאוני בנא, עו"ד

ב"כ העותרים